
הרב איתן שנדורפי

מהי תכלית המשכן ומהו הכלי העיקרי במשכן?

לעילוי נשמת
אמו"ר ר' ישעיה מרדכי ז"ל
שחינכני לאהבת התורה

הקדמה

התורה האריכה מאד בענייני המשכן: פרשיות תרומה, תצוה, ויקהל ופקודי עוסקות בענייני המשכן והכהנים העובדים בו, וכן חלק מפרשת כי תשא. נשאלת השאלה: מהי תכלית המשכן ומהו הכלי העיקרי בין כליו? נראה שבדבר זה נחלקו המפרשים: הרמב"ן, ורוב המפרשים, סוברים שתכלית המשכן היא השראת השכינה בתוכנו, והכלי העיקרי במשכן הוא הארון. אולם הרמב"ם וספר החינוך סוברים שתכלית המשכן היא הקרבת הקרבנות, והכלי העיקרי במשכן הוא המזבח. מאמר זה יעסוק בבירור שיטות המפרשים.

א. שיטת הרמב"ן ורוב המפרשים: תכלית המשכן היא השראת השכינה

תכלית המשכן: השראת השכינה

הרמב"ן בפתחתו לפרשת תרומה (שמות כ"ה, א) כתב:

כאשר דבר השם עם ישראל פנים בפנים עשרת הדברות, וצוה אותם על ידי משה קצת מצוות, שהם כמו אבות למצוותיה של תורה, כאשר הנהיגו רבותינו עם הגרים שבאים להתייחד (יבמות מ"ז, ב), וישראל קבלו עליהם לעשות כל מה שיצוו על ידו של משה (כ"ד, ג-ז), וכתר עמהם ברית על כל זה (שם, ח), מעתה הנה הם לו לעם והוא להם לאלקים, כאשר התנה עמהם מתחילה: 'ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה' (לעיל י"ט, ה), ואמר: 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש' (שם י"ט, ו), והנה הם קדושים, ראויים שיהיה בהם מקדש, להשרות שכינתו ביניהם. ולכן צוה תחילה על דבר המשכן, שיהיה לו בית בתוכם, מקודש לשמו, ושם ידבר עם משה ויצוה את בני ישראל.

בדבריו אלו הדגיש הרמב"ן שתכלית המשכן היא השראת השכינה. יש לציין שדברי הרמב"ן הללו מפורשים בפסוק בתחילת פרשת תרומה: "ועשו לי מקדש, ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה, ח)!

גם הראב"ע (שמות כ"ה, א) כתב שתכלית המשכן היא להשרות את

שכינתו יתברך בתוכנו: "בעלותו אל ראש ההר דבר לו על דבר המשכן. והטעם שיעשו מקדש לשם הנכבד וישכון בתוכו".
כך כתב הראב"ע גם בפרשת תצוה על הפסוק "וידעו כי אני ד' אלקיהם, אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם, אני ד' אלקיהם" (שמות כ"ט, מו): "אז ידעו כי לא הוצאתי אותם ממצרים רק בעבור שיעשו לי משכן ושכנתי בתוכם".

תוספת הסבר לתכלית המשכן: השראת השכינה כמו במעמד הר סיני
הרמב"ן (שם כ"ה, א) ממשיך ומבאר:

וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר. וכמו שנאמר שם: 'וישכן כבוד ד' על הר סיני' (שם כ"ד, טז), וכתוב: 'הן הראנו ד' אלקינו את כבודו ואת גדלו' (דברים ה', כא), כן כתוב במשכן: 'וכבוד ד' מלא את המשכן' (שמות מ', לד). והזכיר במשכן שני פעמים: 'וכבוד ד' מלא את המשכן' (שם מ', לד-לה), כנגד 'את כבודו ואת גדלו'. והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני¹.

עיקר המשכן: ארון הברית

הרמב"ן (שם) ממשיך ומסביר לא רק מהי תכלית המשכן, אלא גם מהו הכלי העיקרי במשכן:

והנה עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה, שהוא הארון, כמו שאמר: 'ונועדתי לך שם, ודברתי אתך מעל הכפרת' (להלן כ"ה, כב).

1 עיין ברמב"ן שם שהמשיך: "ובבא משה היה אליו הדבור אשר נדבר לו בהר סיני. וכמו שאמר במתן תורה: 'מן השמים השמיעך את קולו ליסרך, ועל הארץ הראך את אשו הגדולה' (דברים ד', לו), כך במשכן כתיב: 'וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת, מבין שני הכרובים, וידבר אליו' (במדבר ז', פט). ונכפל 'וידבר אליו' להגיד מה שאמרו בקבלה שהיה הקול בא מן השמים אל משה מעל הכפרת, ומשם מדבר עמו, כי כל דבור עם משה היה מן השמים ביום, ונשמע מבין שני הכרובים, כדרך 'ודבריו שמעת מתוך האש' (דברים ד', לו), ועל כן היו שניהם זהב. וכן אמר הכתוב: 'אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם, ונקדש בכבודי' (שמות כ"ט, מב-מג), כי שם יהיה בית מועד לדבור, ונקדש בכבודי".
כעין דבריו אלו כתב הרמב"ן גם בהקדמתו לחומש במדבר: "אחר שביאר תורת הקרבנות בספר השלישי, התחיל עתה לסדר בספר הזה המצוות שנצטוו בענין אהל מועד. וכבר הזהיר על טומאת מקדש וקדשיו לדורות (ויקרא ה, ב-ג). עתה יגביל את המשכן בהיותו במדבר כאשר הגביל הר סיני בהיות הכבוד שם (שמות י"ט, יב), וציוה: 'והזר הקרב יומת' (להלן א', נא; י"ח, ז), כאשר אמר שם: 'כי סקול יסקל' (שמות י"ט, יג), וציוה: 'ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו' (להלן ד', כ) כאשר הזהיר שם: 'פן יהרסו אל ד' לראות ונפל ממנו רב' (שמות י"ט, כא), וציוה: 'ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח' (להלן י"ח, ה), כאשר אמר שם: 'וגם הכהנים הנגשים אל ד' יתקדשו פן יפרץ בהם ד', 'והכהנים והעם אל יהרסו לעלת אל ד' פן יפרץ בס' (שמות י"ט, כב-כד)".

על פי זה מבאר הרמב"ן (שם) מדוע בפרשת תרומה הוקדמו הארון ושאר הכלים למשכן, ואילו בפרשת ויקהל הוקדם המשכן:

על כן הקדים הארון והכפרת בכאן, כי הוא מוקדם במעלה, וסמך לארון השלחן והמנורה שהם כלים כמוהו, ויורו על ענין המשכן שבעבורם נעשה. אבל משה הקדים בפרשת ויקהל: 'את המשכן, את אהלו ואת מכסהו' (ל"ה, יא), וכן עשה בצלאל (להלן ל"ו, ח), לפי שהוא הראוי לקדם במעשה.

הרמב"ן חזר על דבריו גם בפרשת עקב (דברים י', א):

מתחילה נצטווה משה על המשכן וכליו, והיתה המצוה הראשונה 'ועשו ארון עצי שטים' (שמות כ"ה, י), כי היא עיקר הכוונה בכל המשכן - להיות השם יושב הכרובים. ואחרי כן עשו את העגל, וכאשר נתרצה השם למשה ואמר לו שיכתוב על הלוחות האלו כמכתב הראשון, ציוהו בקצרה שיעשה ללוחות האלה ארון עץ, הוא המצווה בו ללוחות הראשונות. והנה הזכיר לו המצוה הראשונה שבענין המשכן, ושהכל תלוי בה, ומזה למד משה לעשות המשכן וכליו כאשר נצטווה מתחילה.

מעין זה כתבו ראשונים נוספים:

הרשב"ם (שמות כ"ה, י) כתב:

ועשו ארון עצי שטים - ואף על פי שבמעשה בצלאל מצינו שעשה תחילה משכן, ואחר כך כלים: ארון ומנורה ושולחן, שהיכן יכניס את הארון והשולחן כל זמן שאין משכן עשוי? אלא בציווי הוצרך לפרש עשיית הארון והשולחן [תחילה], שבשביל הארון, שהוא עיקר של 'ועשו לי מקדש' הוצרך לעשות משכן.

כן כתב גם הראב"ע על הפסוק "אלה פקודי המשכן משכן העדת" (שמות ל"ח, כא): "ופירש למה נקרא משכן, בעבור הארון, ששם לוחות העדות"².
כן כתב גם רש"י בפרשת בהעלתך על הפסוק "וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן לאהל העדת" (במדבר ט', טו): "המשכן לאהל העדת - המשכן העשוי להיות אהל ללוחות העדות". כעין זה כתב גם ספר הכוזרי (מאמר א' אות פז): "ועשה להם משה במצות האלקים ארון, והקים עליו המשכן הידוע".

2 כן כתב גם הרמב"ן שם: "אמר 'המשכן משכן העדות' - בעבור כי יריעות שש משזר הם שיקראו 'משכן' במצוה (לעיל כ"ו, א) ובמעשה (לעיל ל"ו, ח), אבל 'משכן העדות' כולל הבית בכללו, שהוא המשכן הנעשה ללוחות העדות". כן כתב גם הרלב"ג שם: "קרא המשכן 'משכן העדות' - כי בו היה ארון העדות, והוא הנכבד שבחלקי המשכן, וכאילו היה המשכן לזה התכלית, ולזה קראו 'משכן העדות'".

מעין דברי הראשונים מובא כבר במדרש תנחומא בפרשת ויקהל (סימן ז):
ראה מה הארון חביב, שהמשכן כולו לא נעשה אלא בשביל הארון,
שהשכינה בתוכו, וכל הניסים שהיו נעשים לישראל - בארון היו נעשים,
לפי שהשכינה בתוכו, ראה מה כתיב בו: 'וארון ברית ד' נוסע לפניו
דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה' (במדבר י', לג), והיה הורג נחשים
ועקרבים, ושורף את הקוצין, והורג שונאיהן של ישראל".
מפורש בדברי התנחומא שהכלי העיקרי במשכן הוא הארון, ושכל המשכן לא
נעשה אלא בשביל הארון. כמו כן עולה מדבריו שתכלית המשכן היא השראת
השכינה, שכן כתב: "שהמשכן כולו לא נעשה אלא בשביל הארון, שהשכינה בתוכו"³.

יסוד זה של המדרש והראשונים מפורש במספר פסוקים בתנ"ך:
1. כאשר רצה דוד המלך לבנות את בית המקדש אמר לנתן הנביא:
"ראה נא אנכי יושב בבית ארזים, וארון האלקים יושב בתוך היריעה" (ש"מ"ב ז', ב).
משמע שהצורך לבנין בית המקדש הוא שיהיה מקום לארון!
2. כאשר נאסר על דוד המלך לבנות את בית המקדש אמר לשריו: "עתה
תנו לבככם ונפשכם לדרוש לד' אלקיכם, וקומו ובנו את מקדש ד' האלקים, להביא את
ארון ברית ד' וכלי קדש האלקים לבית הנבנה לשם ד'" (דהי"א כ"ב, יט).
3. אחר כך שוב אסף דוד המלך את שריו ואמר להם: "שמעוני אחי ועמי:
אני עם לבבי לבנות בית מנוחה לארון ברית ד' ולהדם רגלי אלקינו" (שם כח, ב).
מפורש בפסוקים אלה שתכלית המקדש היא הכנסת ארון הברית
לתוכו!

מדרגת הקדושה של המשכנים ובתי המקדש תלויה בארון

על פי היסוד שהתבאר בסעיף הקודם, שעיקר המשכן הוא הארון, מתבארים
מספר עניינים הקשורים למדרגת הקדושה של המשכנים השונים, וכן של בתי
המקדש!

א. מה קרה למשכן שילה ומדוע לא מסופר על כך בספר שמואל?

כאשר מתבוננים בספר שמואל מגלים דבר מפתיע: בתחילת ספר שמואל
(פרקים א'-ד') נזכר משכן שילה פעמים רבות מאד: כמעט כל המסופר בפרקים
אלו מתרחש בשילה! אבל לאחר מכן לא מסופר עוד על משכן שילה ולא על
מקום אחר שבו היה המשכן! יש להדגיש שלעומת זאת מצאנו מספר התכנסויות
של עם ישראל בראשות מנהיגיו, שמואל הנביא ושאל המלך, למקומות אחרים,

3 כעין זה נאמר גם במדרש ספרי זוטא במדבר י', לג.

4 ועיין שם ב"דעת מקרא".

כמו המצפה⁵ והגלגל⁶!

נשאלת השאלה: האם המשכן המשיך לעמוד בשילה? אם כן - מדוע איננו מוצאים שום התייחסות אליו? ואם הוא חרב - מדוע לא מסופר על כך בספר שמואל? ומדוע לא הקימוהו מחדש בשילה או במקום אחר? עדות על גורלו של משכן שילה מוצאים אנו בספר ירמיהו (ז' יב-יג), משם עולה שהמשכן בשילה חרב, שכך אמר ירמיהו הנביא:

כִּי לָכֵן נָא אֶל מְקוֹמֵי אֲשֶׁר בְּשִׁילֹו, אֲשֶׁר שִׁפְנִיתִי שְׁמִי שָׁם בְּרֵאשׁוֹנָה, וּרְאוּ אֵת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לוֹ מִפְּנֵי רַעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל: וְעַתָּה יַעַן עֲשׂוּתְכֶם אֵת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה נָאִם ד', וְאָדְבַר אֲלֵיכֶם הַשָּׁכֵם וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם, וְאָקְרָא אֶתְכֶם וְלֹא עֲנִיתֶם: וְעָשִׂיתִי לְבֵית אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו אֲשֶׁר אַתֶּם בֹּטְחִים בּוֹ וְלַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וְלְאֲבוֹתֵיכֶם כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשָׁלוֹ.

רואים מפסוקים אלו שמשכן שילה חרב, שכן ירמיהו מנבא שמה שקרה למשכן שילה יקרה לבית המקדש, ובית המקדש חרב, אם כן עולה שאף משכן שילה חרב! מפסוקים אלו עולה שלא רק שמשכן שילה חרב, אלא שהעזעזוע שפקד את העם בחורבן משכן שילה ליווה את העם כארבע מאות וחמישים שנה⁷, עד שכאשר ירמיהו רוצה לגרום לעם לחזור בתשובה ולא לבטוח בבית המקדש שהוא יעזור להם למרות מעשיהם הרעים, הוא מזכיר להם את חורבן שילה!

בהמשך ספר ירמיהו (פרק כ"ו) מסופר שכאשר ירמיהו חזר ואמר שד' יעשה לבית המקדש כשם שעשה לשילה העם רוצה להרוג אותו על כך! אם כן השאלה מחריפה עוד יותר: כיצד יתכן שמאורע נורא כל כך ומזעזע כל כך, חורבן המשכן, שרישומו נשאר בעם כארבע מאות וחמישים שנה, לא נזכר כלל בספר שמואל?

ב. מדוע לא נזכרו המשכנים בנוב ובגבעון בספר שמואל ובספר מלכים?

במשנה בזבחים (י"ד, ז) נאמר שאחרי שהמשכן עמד בשילה הוא עבר לנוב, ואחר כך לגבעון. אבל כאמור, בספר שמואל [וגם בספר מלכים] לא נאמר דבר

5 שמואל א' ז', ה-יב; י', יז-כה.

6 שם י"א, יד-כה; י"ג, ד-טו; ט"ו, יב-לג.

7 ימי אהל מועד שבנוב ובגבעון חמישים ושבע שנה (תוספתא זבחים פ"ג ה"ג; זבחים ק"ח ב, ; ירושלמי מגילה סוף פ"א), ימי בית המקדש הראשון ארבע מאות ועשר שנים (תוספתא שם, יומא ט', א; רש"י בבא בתרא ג', ב; ירושלמי שם). הנבואה המקבילה של ירמיהו, הנזכרת בסמוך, נאמרה "בראשית ממלכת יהויקים" (ירמיהו כ"ו, א-ט), דהיינו כעשרים ושתים שנה לפני החורבן, שכן יהויקים מלך אחת עשרה שנה (מלכים ב' כ"ג, לו), אחריו מלך יהויכין שלושה חדשים (מלכים ב' כ"ד, ח), אחריו מלך צדקיהו אחד עשרה שנים (מלכים ב' ; כ"ד, יח).

זה. לגבי נוב נאמר שהיא היתה "עיר הכהנים" (שמואל א' כ"ב, יט), ולגבי גבעון נאמר ששם היתה "הבמה הגדולה" (מלכים א' ג', ד).

מנין למדו חז"ל שהמשכן עמד בנוב? כתב על כך רש"י (זבחים קי"ב, ב):
באו לנוב וגבעון - כשחרבה שילה ונלקח הארון בימי עלי באו לנוב, כמו שנאמר: 'אין לחם חול תחת ידי, כי אם לחם קדש', 'כי לא היה שם לחם, כי אם לחם הפנים המוסקרים מלפני ד'" (שמואל א' כ"א, ה-ז), אלמא שולחן ומזבח התם הוה.

למדנו אם כן שהמשכן עמד בנוב ממה שמסופר ששם היה לחם הפנים, שמקומו במשכן. יש לשאול: מדוע תיאר הנביא את משכן נוב בדרך אגבית כל כך? רק מתוך שלא היה לאחימלך לחם חול, אלא לחם הפנים, שמענו ששם היה המשכן! עולה מכאן שאילו היה לאחימלך לחם חול לא היינו יודעים ששם עמד המשכן!

ועוד, שהמאורע ממנו שמענו שהמשכן עמד בנוב אירע בימים האחרונים לקיומו, והוא שגרם לחורבנו, שכן דואג סיפר לשאול על כך שאחימלך נתן לחם וחרב לדוד, ועל כך ציוה שאול להורגו יחד עם שאר כהני נוב!

האם לא היה מתאים יותר שהנביא יתאר את משכן נוב בחגיגות, כשם שתיאר את הקמת המשכן בשילה: "ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה, וישכינו שם את אהל מועד" (יהושע י"ח, א)? אף אם היתה סיבה לא לתאר את הקמתו בחגיגות, כיצד יתכן שלא מצאנו שום התכנסות ציבורית לנוב? ולא רק זאת, אלא שבתקופה שבה עמד המשכן בנוב מצאנו מספר התכנסויות ציבוריות למצפה ולגלגל, כנזכר לעיל!

לגבי המשכן בגבעון כתב רש"י: "חרבה נוב בימי שאול, באו לגבעון, כדכתיב במלכים (א' ג', ד): 'כי היא הבמה הגדולה'". כיצד למד רש"י מהמלים "הבמה הגדולה" ששם עמד המשכן? דבר זה מפורש בספר דברי הימים (ב' א', ג-ד): "וילכו שלמה וכל הקהל עמו לבמה אשר בגבעון, כי שם היה אהל מועד האלקים אשר עשה משה עבד ד' במדבר".

אבל יש לשאול: מדוע לא כתוב דבר זה בספר מלכים?

ג. התשובה לשאלות על המשכנים בשילה בנוב ובגבעון: ארון הברית וחשיבות היותו במשכן

בהמשך הפסוקים בספר דברי הימים, המתארים את הליכת שלמה ובני ישראל לבמה אשר בגבעון, נאמר: "אבל ארון האלקים העלה דויד מקרית יערים, בהכין לו דויד, כי נטה לו אהל בירושלם". אם כן "הבמה הגדולה" היא המשכן ללא הארון! רואים אנו שכאשר הארון אינו נמצא במשכן - קדושת המשכן יורדת, והוא אינו

קרוי "משכן", אלא רק "במה גדולה"⁸!
רש"י במסכת זבחים (ס"א, ב) כתב את הדברים בצורה חריפה ביותר: "נוב וגבעון - חד חשיב להו, דשניהם במה ואינן קדושים". יש לציין שודאי היתה בהם קדושה, כיוון שהגמרא בזבחים (ק"ח, ב) אומרת: "בשלושה מקומות שרתה שכינה על ישראל: בשילה, ונוב וגבעון, ובית עולמים", אם כן ודאי היתה בהם קדושה, אלא הכוונה היא שמדרגת הקדושה של המשכנים בנוב ובגבעון היתה נמוכה לעומת משכן שילה, כיוון שהארון לא היה בהם.

זו גם הסיבה בגללה לא נכתב בפירוש על המשכן בנוב: כיוון שהמשכן היה בלא הארון - ירדה קדושתו והוא לא נזכר בפירוש, אלא רק בדרך צדדית, לקראת סופו, ובדבר שגרם לחורבנו. זו גם הסיבה לכך שלא נזכר בספר שמואל חורבן משכן שילה: כיוון שהנביא תיאר בהרחבה את נפילת הארון בשבי הפלשתים (שמואל א', ד'), והארון הוא עיקרו של המשכן, הרי שהנביא תיאר את עיקר חורבנו של משכן שילה!

יש לציין שנקודה זו, שהימצאות הארון במשכן היא המקנה לו את עיקר קדושתו, והימצאותו מחוצה לו פוגמת בקדושתו, אינה רק רעיונית, אלא היא בעלת משמעות הלכתית מובהקת: כל זמן שהיה המשכן בנוב ובגבעון לא ניתן היה להקריב במשכן חלק גדול מאד מהקרבנות! כמו שאמרה המשנה במגילה (ט', ב): "אין בין במה גדולה [כלומר המשכן כאשר היה בנוב ובגבעון] לבמה קטנה [של כל יחיד] אלא פסחים", והסבירה הגמרא: "כעין פסחים", דהיינו רק חובות שקבוע להם זמן, כמו פסח, קרבו במשכנים בנוב ובגבעון, ולא בבמת יחיד. אבל כל החובות שאין קבוע להם זמן, כגון חטאות ואשמות של יחיד, ואפילו חטאות של ציבור שאין קבוע להם זמן [מלבד חטאות של ראשי חדשים ומועדים שקבוע להם זמן] - לא קרבו לא בבמת יחיד ואף לא בבמת ציבור. כלומר: במשכן בזמן היותו בנוב ובגבעון!⁹

8 כיצד יתכן שהמשכן בנוב ובגבעון היה בלי הארון? עיין במאמר "מדוע לא החזירו בני ישראל את ארון הברית למשכן בשובו משדה פלשתים?" בספרי "הדר העולם" עמ' 384-415.

9 עיין גם רש"י במסכת סוטה (ט"ו, ב): "איסי בן יהודה אומר: להביא קרקע בית עולמים - הכי גרסינן לה בסיפרי. ולא גרס: 'לרבות שילה ונוב וגבעון ובית עולמים', דשילה משכן הוא, ולא צריך לרבויה, דהוא עיקר הכתוב, ונוב וגבעון אין משקין בה סוטות, דהא במה הוא, ולא הוה שם ארון, אלא מזבח הנחושת לבדו, ולא קרבה בהן מנחת סוטה ולא שום חובת יחיד שאין לה זמן קבוע, כדאמר בשחיטת קדשים (זבחים ק"ז, א) ובמגילה (ט', ב), אבל בית עולמים הוצרך לרבות, שלא תאמר 'משכן' נאמר ולא 'מקדש', ועיין גם בתוספות ישנים יומא מ"ד, א.

ד. מדוע הותרו הבמות בזמן שהמשכן עמד בגלגל, בנוב ובגבעון?

במסכת זבחים (פרק י"ד משניות ד-ח) נאמר:

עד שלא הוקם המשכן - היו הבמות מותרות, ועבודה בבכורות. ומשהוקם המשכן - נאסרו הבמות, ועבודה בכהנים...
באו לגלגל - הותרו הבמות...
באו לשילה - נאסרו הבמות...
באו לנוב וגבעון - הותרו הבמות...
באו לירושלים - נאסרו הבמות... .

ממה נובע ההבדל בין המקומות השונים? מדוע בחלק מהמקומות בהם עמד המשכן נאסרו הבמות ובחלק הן הותרו? כתב על כך הירושלמי (מגילה א', י"ב): "רבי יסא בשם רבי יוחנן: זה סימן: כל זמן שהארון מבפנים - הבמות אסורות. יצא - הבמות מותרות". כוונת הירושלמי היא שבזמן שהארון עמד במשכן ובמקדש, דהיינו: במדבר, בשילה ובירושלים - היו הבמות אסורות, ואילו בזמן שהארון עמד מחוץ למשכן, דהיינו: בגלגל, בנוב ובגבעון - היו הבמות מותרות. אמנם לשון הירושלמי הוא: "זה סימן", ואפשר להבין שזה אינו הטעם, אלא רק סימן בעלמא. אולם ה"יפה עינים" בזבחים (ק"ח, ב) הביא את הירושלמי והסבירו: "בירושלמי מוכח שטעם היתר הבמות אז משום שלא היה הארון אצל המזבח, ובשילה שהיה אצל המזבח היה איסור במות". כלומר: כיון שעיקר המשכן הוא הארון, כמו שהתבאר, ממילא כאשר הארון לא היה במשכן - קדושתו ירדה, ולכן הותרו הבמות. כך משמע גם בתוספתא במסכת זבחים (י"ג, יט): "אי זו היא במה גדולה? בשעת היתר במה, אוהל מועד נטוי כדרכו, אין הארון נתון שם". משמע שהיתר הבמות תלוי בכך שאין הארון נתון שם.

מעין זה כתב המאירי בחידושו למסכת מגילה (ט', ב) בלי להזכיר את הירושלמי והתוספתא:

אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסחים וכו' - משנה זו נאמרה על שום זמן שהיו הבמות מותרות. וכבר נודע לנו ממסכת זבחים שעד שלא הוקם המשכן הותרו הבמות. ומשהוקם המשכן נאסרו, הואיל והיה שם מזבח וארון עמו.

באו לגלגל כל שבע שכבשו ושבע שחלקו, והיה הארון הולך עמם במלחמותיהם, ולא היה קבוע עם המזבח בגלגל, הותרו הבמות¹⁰.

10 א. על יציאת הארון למלחמות ישראל עיין במאמר "האם יצא ארון הברית למלחמות ישראל?" בספרי "הדר העולם" עמ' 371-339.

באו לשילה אחר חלוקת הארץ ועמד הארון קבוע עם המזבח נאסרו הבמות.

באו לנוב וגבעון הותרו הבמות, כלומר באו לנוב אחר שחרבה שילה והגלה הארון ביד פלשתים בימי עלי הכהן, ובאו לנוב והביאו שם את המשכן ואת המזבח, אבל לא הארון, שהרי ביד פלשתים היה, וכן בזמן שהחריב שאול את נוב עיר הכהנים והביאו המשכן והמזבח לגבעון, ולא היה הארון עמו, שכבר היה מוגלה ביד פלשתים, ואף כשחזר להם לא קבעוהו עם המשכן לא בנוב ולא בגבעון... וכן שעמד זמן בבית עובד אדום עד שהעלהו דוד לציון, וכל זמן זה הואיל ולא היה הארון קבוע עם המזבח הותרו הבמות. באו לירושלם ונבנה בית עולמים והוקבע הכל על מכוננו, וארון אצל מזבח, נאסרו הבמות ולא היתה להן עוד היתר. וכל אותן הזמנים שהיו הבמות מותרות היה מזבח הנחושת של משה קרוי אצלם 'במה גדולה', מפני שהיה קבוע במקום אחד לשם כל הצבור, ומכל מקום לא סר שם במה מעליו כל זמן שלא היה ארון קבוע עמו. נמצאנו למדים שכאשר הארון אינו נמצא במשכן - קדושת המשכן יורדת, ומתוך כך הבמות מותרות¹¹.

ה. מדוע לא שרתה השכינה בבית המקדש השני?

חז"ל אמרו (יומא כ"א, ב) שבבית המקדש השני לא שרתה השכינה¹².

ב. על אי הימצאות הארון במשכן בגלגל עיין במאמרי "האם המשכן בגלגל היה 'במה גדולה'?" בבבטאון "שמעתין" גליון מס' 172-173 עמ' 83-91.

11 יש לציין שלפי הבבלי זבחים ק"ט, א והספרי ראה סח למדו על היתר הבמות מכח הפסוקים, ולא מאי הימצאות הארון במשכן. אבל עיין מה שכתבתי בספרי "הדר העולם" עמ' 406-407 שדברי הבבלי והירושלמי אינם חולקים, אלא משלימים זה את זה!
12 כך נאמר במסכת יומא (כ"א, ב): "אמר רב שמואל בר איניא: מאי דכתיב 'וארצה בו ואכבד' (חגי א, ח), וקרינן 'ואכבדה'? מאי שנא דמחוסר ה"א? אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן: ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים". פירש רש"י: "וארצה בו ואכבד - חסר ה"א, בנבואת חגי כתיבא, ובבית שני משתעי קרא".

ארון כפורת וכרובים - כוליה חדא מילתא, ושכינה לא שרתה בו, ורוח הקודש לא היתה בנביאים משנת שתיים לדריש ואילך".

המאירי פירש אחרת מרש"י: "מקדש שני היה חסר משל ראשון חמישה דברים, והם: א. ארון וכפורת. ב. כרובים. ג. אש של שכינה. ד. רוח הקודש. ה. אורים ותומים". עוד על גמרא זו עיין ברמב"ם פ"ד מהלכות בית הבחירה ה"א ובראב"ד שם וב"כסף משנה" ובמפרשים בספר המפתח לרמב"ם פרנקל.

עוד על השראת השכינה בבית המקדש השני ובאופן כללי עיין בחידושי "בן יהודע" ביומא כאן, "תועפות רא"ם" על ספר יראים מצוה תט אות ז, "תחומין" כך ה עמ' 490 הערה 54, "אור החיים" הקדוש שמות כה, ט ובראשית מו, ד, "נודע ביהודה" תנינא אר"ח סימן קז,

מדוע?

כתב ה"תורת חיים" (סנהדרין ק"ז, ב): "שתכלית בנין בית המקדש היה לצורך הארון להעמידו שם, כי על ידי הארון שרתה שם השכינה, ולהכי בבית שני, שלא היה שם ארון, לא שרתה שם השכינה"¹³.

ו. כניסת הארון לקדש הקדשים בחנוכת בית המקדש הראשון

הגמרא במסכת שבת (ל', א) ובמסכת סנהדרין (ק"ז, ב) אומרת:

"אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב 'עשה עמי אות לטובה, ויראו

שנאי ויבשו' (תהלים פו, יז)?

אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם, מחול לי על אותו עוון [רש"י:

דבת שבע].

אמר לו: מחול לך.

אמר לו: עשה עמי אות בחיי.

אמר לו: בחייך איני מודיע, בחיי שלמה בנך אני מודיע.

כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי

הקדשים, דבקו שערים זה בזה.

אמר שלמה עשרים וארבעה רננות [רש"י: 'רנה' 'תפילה' 'תחינה'

כתובים בתפילת שלמה (מלכים א' פ"ח)], ולא נענה.

פתח ואמר: 'שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם, ויבוא מלך

הכבוד' (תהלים כד, ז).

הקדמת סודר "בית יעקב" לגאון הרב יעב"ץ "סולם בית א-ל". ועיין גם ברמב"ן בהקדמתו לחומש שמות ובסיומו לחומש, וברבנו בחיי בראש פרשת תרומה.

13 א. עיין בהערה הקודמת ועיין עוד בספר העיקרים מאמר ג פרק יא שכתב: "וראוי שתדע שהמצא הנבואה על ידי נביא על הבלתי ראוי או בלתי מוכן, לא יספיק להשפיע מן המקבל ההוא על זולתו אלא בהמצא הארון והלוחות באומה, וגם כן אחר שנעדר הארון לא היה אפשר שתמצא הנבואה אפילו על ידי נביא על הבלתי מוכן. ולזה לא הגיעה הנבואה לברוך בן נריה באמצעות ירמיה, לפי שלא היה מוכן אליה וכבר נגנז הארון, והגיעה לחגי זכריה ומלאכי, לפי שראו את ירמיה ויחזקאל והיו מוכנים אליה יותר מברוך. ואולם לא הגיעה מהם לזולתם, לפי שלא היו בזמן הארון ולא היה השפע שהגיע להם מספיק שיעבור מהם לזולתם אחר שלא היה שם ארון. וראיה לדבר כי בבית שני היו חסידים ואנשי מעשה וראויים לנבואה יותר מבבית ראשון, ואף על פי כן לא היה שם נבואה לפי שלא היה שם ארון. ומה שהגיעה הנבואה ליחזקאל בחוצה לארץ, לפי שכבר הגיעה אליו בארץ ישראל, אמרו רבותינו ז"ל (מועד קטן כ"ה, א): 'היה ה' דבר ד' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר' (יחזקאל א', ג) - מאי היה? שכבר היה".

ב. מדוע לא היה ארון הברית בבית המקדש השני? עיין ב"גור אריה" למהר"ל שמות כ"ה, כא וב"משך חכמה" שם, ברש"ש יומא נ"ג ובחת"ס שם, בשו"ת חת"ס יו"ד סו"ס רלו וב"מנחת חינוך" צה אות ט.

רהטו [שערים] בתריה למיבלעיה [רש"י: סברי (השערים) דעל עצמו אמר 'מלך הכבוד', אמרו: 'מי זה מלך הכבוד' (שם, ח)? אמר להו: 'ד' עזוז וגבור, ד' גבור מלחמה' (שם). חזר ואמר: 'שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם, ויבא מלך הכבוד. מי הוא זה מלך הכבוד? ד' צבאות הוא מלך הכבוד סלה' (שם, ט), ולא נענה.

כיון שאמר: 'ד' אלקים אל תשב פני משיחך, זכרה לחסדי דויד עבדך' (דבה"ב ו, מב) מיד נענה.

באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו כל ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו העוון".

שאל ה"תורת חיים" (בסנהדרין שם) מדוע בחר ד' להראות את סליחתו לדוד דווקא בהכנסת הארון לקדש הקדשים? וענה:

טעמא דמילתא מה שנודע מחילת חטאו של דוד על ידי כניסת הארון לבית המקדש, נראה לפי שתכלית בנין בית המקדש היה לצורך הארון להעמידו שם, שהרי בשעה שרצה דוד לבנות את בית המקדש אמר אל נתן הנביא: 'ראה נא אנכי יושב בבית ארזים, וארון האלקים יושב בתוך היריעה' (שמ"ב ז', ב), כי על ידי הארון שרתה שם השכינה. וכיון שדוד נתן נפשו לבנות את בית המקדש, לפיכך נקרא על שמו, כמו שכתב רש"י בפרשת נשא (במדבר ז', א), אלא לפי שעשה מלחמות גדולות ושפך דם לרוב, לא רצה הקב"ה שיבנה הוא הבית, כי אם שלמה, כמו שמפורש בספר דברי הימים (דהי"א כ"ב, ח)¹⁴, אבל שונאי דוד היו סבורים שלא היה [דוד] כדאי לבנות המקדש מצד חטא אוריה ובת שבע, כי על ידי גילוי עריות ושפיכות דמים השכינה מסתלקת מישראל (יומא ט', ב), ואיך תשרה השכינה על ידו. לכך רצה הקב"ה להודיע לשונאיו שאין הדבר כן, ולפיכך כשרצו לחנוך את המקדש, להשתמש בו בדבר אשר נעשה בעבורו, דהיינו להעמיד שם הארון, לא היו יכולים להכניסו שם, כי אם על ידי זכותו [של דוד], להודיע כי הוא היה ראוי לבנות את בית המקדש, אלא שעשה מלחמות גדולות, וכיון שנכנס הארון בזכותו, ולולי זכותו לא היה תכלית בבנין, נמצא דהוה ליה כאילו הוא בנאו עתה.

14 עיין במאמר "מדוע לא בנה דוד המלך את בית המקדש?" בספרי "הדר העולם" עמ' 224-188

ב. שיטת הרמב"ם וספר החינוך

תכלית המקדש: הקרבת הקרבנות והעליה לרגל

לעומת כל המקורות שהובאו בפרק הקודם כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה כ'):

המצוה העשרים: הציווי שנצטוונו לעשות בית [ל]עבודה, בו תהיה ההקרבה והבערת האש תמיד, ואליו תהיה הפְּנִיָּה, ובו תהיה החגיגה וההתקבצות בכל שנה, והוא אמרו יתעלה: 'ועשו לי מקדש' (שמות כ"ה, ח).

כעין זה כתב הרמב"ם במקום נוסף בספר המצוות, בשרשים (שרש י"ב):
השורש השנים עשר שאין ראוי למנות חלקי המלאכה מהמלאכות שבא הציווי בעשייתם כל חלק וחלק בפני עצמו... כמו 'ועשו לי מקדש', שזו מצות עשה אחת מכל המצוות, והיא שיהיה לנו בית מוכן, ויבאו אליו ויחננו בו, ובו תהיה ההקרבה ובו יהיה הקיבוץ במועדים".
כעין זה כתב הרמב"ם גם בהלכות בית הבחירה (א', א): "מצות עשה לעשות בית לד', מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה, שנאמר: 'ועשו לי מקדש'".

כעין זה כתב הרמב"ם גם בספר "מורה נבוכים" (חלק ג' פרק מ"ה):
שאברהם צוה אותם שיהיה בית עבודה, כמו שבאר המתרגם [אונקלוס] ואמר: 'ופלח וצלי אברהם תמן באתרא ההוא, ואמר: קדם ד' הכא יהון פלחין דריא'" (בראשית כ"ב, יד) [תרגום: "והתפלל אברהם שם במקום ההוא ואמר: לפני ד' כאן יהיו עובדים הדורות"].

כעין זה כתב גם ספר החינוך במצות בנין בית הבחירה (מצוה צ"ה): "לבנות בית לשם ד', כלומר שנהיה מקריבים שם קרבנותינו אליו, ושם תהיה העליה לרגל וקיבוץ כל ישראל בכל שנה, שנאמר: 'ועשו לי מקדש' (שמות כ"ה, ח)".
הרמב"ם וספר החינוך לא הזכירו את השראת השכינה, אלא את הקרבת הקרבנות והעליה לרגל בלבד, ומשמע מדבריהם שתכלית המשכן היא הקרבת הקרבנות! אכן כתב ה"כלי חמדה" (בסוף פרשת תרומה): "הנה מלשון הרמב"ם בספר המצוות הנ"ל מבואר דתכלית בנין המקדש להקריב בו קרבנות ושיהיה בו הקיבוץ!"

אבל יש לשאול על הרמב"ם והחינוך: כיצד הם התעלמו מכל הפסוקים ומדרשי חז"ל האומרים שתכלית המשכן והמקדש הוא הארון? ה"כלי חמדה" הביא ראיה לדברי הרמב"ם מדברי חז"ל: "ובאמת הרמב"ם תפס לשון הירושלמי במסכת ראש השנה (א', א) ועוד כמה מקומות: 'אמר הקב"ה לדוד: שלמה בנך בונה המקדש להקריב בו קרבנות'. נראה כדברי הרמב"ם ז"ל". יש לציין שכעין זה נאמר גם בבבלי במסכת מכות (י', א):

אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב: 'שיר המעלות לדוד, שמחתי באומרים לי בית ד' נלך' (תהלים קכ"ב, א)? אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, שמעתי בני אדם שהיו אומרים: מתי ימות זקן זה, ויבא שלמה בנו, ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגל. ושמחתי. אמר לו הקדוש ברוך הוא: 'כי טוב יום בחצריך מאלף' (תהלים פד, יא), טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני, מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח".

מגמרא זו רואים שתכלית המקדש היא העליה לרגל והקרבת הקרבנות! אולם עדיין יש לשאול, כאמור, כיצד יענו הבבלי והירושלמי, הרמב"ם והחינוך על כל הפסוקים האומרים שתכלית המשכן והמקדש הוא הארון?

עיקר המקדש: כל הכלים חוץ מארון הברית!

עוד יש לציין שהרמב"ם והחינוך בהזכירם את כלי המקדש לא הזכירו בין הכלים את הארון! כך כתב הרמב"ם בספר המצוות (שם): "וכבר בארנו שזה הכלל כולל מינים רבים, שהם המנורה והשולחן והמזבח וזולתם, כולם מחלקי המקדש, והכל יקרא 'מקדש'".

וכן כתב בהלכות בית הבחירה (א', ו):

ועושין במקדש כלים, מזבח לעולה ולשאר הקרבנות, וכבש שעולים בו למזבח, ומקומו לפני האולם משוך לדרום, וכיור וכונו לקדש ממנו הכהנים ידיהם ורגליהם לעבודה, ומקומו בין האולם ולמזבח משוך לדרום, שהוא שמאל הנכנס למקדש, ומזבח לקטורת ומנורה ושולחן, ושלתן בתוך הקדש לפני קדש הקדשים.

בהלכה ז' שם פירט את מקומם:

המנורה בדרום משמאל הנכנס, ושולחן מימין שעליו לחם הפנים, ושניהם בצד קדש הקדשים מבחוץ, ומזבח הקטורת משוך מבין שניהם לחוץ. ועושין בתוך העזרה גבולין: עד כאן לישראל, עד כאן לכהנים, ובונים בה בתים לשאר צרכי המקדש, כל בית מהם נקרא לשכה.

ולא הזכיר את הארון!

גם בהמשך ההלכות הקדים הרמב"ם את המזבח ושאר הכלים לארון: על המזבח כתב הרמב"ם באריכות בכל פרק ב', בפרק ג' כתב הרמב"ם על המנורה (הלכות א-יא), על השולחן (הלכות יב-טז), על מזבח הזהב (ה"ז) ועל הכיור (ה"ח), ורק אחר כך, בפ"ד (ה"א) כתב על הארון!

גם ספר החינוך במצוות בניין בית הבחירה (מצוה צ"ה) כתב: "וזאת המצוה כוללת עמה הכלים הצריכים בבית, אל העבודה, כגון המנורה והשולחן והמזבח וכל שאר הכלים כולם", ולא הזכיר בפירושו את הארון!

מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן האם מצוות עשיית הארון היא מצוה בפני עצמה

קיימת מחלוקת נוספת בין הרמב"ם (וספר החינוך בעקבותיו) לבין הרמב"ן, שנראה שהיא תלויה במחלוקתם הקודמת. הרמב"ם בספר המצוות (מצוות עשה כ' הנזכרת לעיל) כתב: "הנה התבאר שמצות בנין בית הבחירה מצוה... וכבר בארנו שזה הכלל כולל מינים רבים, שהם המנורה והשולחן והמזבח וזולתם, כולם מחלקי המקדש, והכל יקרא 'מקדש'".
וכן כתב ספר החינוך (מצוה צ"ה): "וזאת המצוה כוללת עמה הכלים הצריכים בבית, אל העבודה, כגון המנורה והשולחן והמזבח וכל שאר הכלים כולם".

לעומת זאת כתב הרמב"ן (בספר המצוות מצות עשה ל"ג¹⁵):

ולא הוכשר בעיני הטעם שכתב בו הרב [-הרמב"ם], שאמר 'שהם חלקים מחלקי המקדש', לפי שאין הכלים מן הבית, אבל הם שתיים מצוות, ואינן מעכבות זו את זו, ומקריבין בבית אף על פי שאין בו כלים אלו. ולכן אצלי עשיית הארון והכפורת לשום שם העדות תמנה מצוה בפני עצמה.

נראה שהרמב"ם והרמב"ן לשיטתם: הרמב"ם שלא הזכיר את הארון ואת השראת השכינה, לא מנה את עשיית הארון למצוה, ואילו הרמב"ן שהזכיר את הארון ואת השראת השכינה, מנה את עשיית הארון למצוה!¹⁶

תירוץ "מעין החכמה" על השגת הרמב"ן על הרמב"ם

בספר "מעין החכמה" (פרשת תרומה מצות עשה מ"ד) יישב את דעת הרמב"ם מהשגת הרמב"ן וכתב:

"ולי נראה להליץ בעד הרמב"ם שתכלית עשיית המקדש הוא שיהיה ארון הברית קבוע במקומו, להשרות שכינתו בתוכנו, כצוואת דוד לשלמה בנו: 'עתה תנו לבככם ונפשכם לדרוש לד' אלקיכם וכו' וקומו ובנו את מקדש ד' האלקים, להביא את ארון ברית ד' וכלי קדש האלקים לבית הנבנה לשם ד' (דהי"א כ"ב, יט). ועוד: 'לבנות בית מנוחה לארון ברית ד' ולהדום רגלי

15 על דברי הרמב"ם (במצוות עשה כ') הללו.

16 אולי אפשר לומר שמחלוקת הרמב"ן והרמב"ם היא המחלוקת שהביא רש"י בשמות כ"ט, מב: "אשר אועד לכם - כשאקבע מועד לדבר אליך, שם אקבענו לבוא. ויש מרבותינו למדים מכאן, שמעל מזבח הנחשת היה הקדוש ברוך הוא מדבר עם משה משהוקם המשכן. ויש אומרים מעל הכפרת, כמו שנאמר: 'ודברתי אתך מעל הכפורת' (שמות כה, כב), ו'אשר אועד לכם' האמור כאן אינו אמור על המזבח, אלא על אהל מועד הנזכר במקרא". אבל אינו נראה כן, שכן הרמב"ם לא דבר על מקום ההתועדות, אלא על הקרבת הקרבנות והעליה לרגל! (ועיין עוד על דברי רש"י אלו ב"משך חכמה" שם).

אלקיננו' (שם כ"ח, ב). וכן בעיקר הציווי: 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' (שמות כ"ה, ח), תכלית העשייה להשכין כבודו בתוכנו. ולכן אין למנות בנין [המקדש] ועשיית הארון לשתי מצוות".

אם כן לפי "מעין החכמה" הרמב"ם לא מנה את עשיית הארון כמצווה כיון שהוא סובר שזו תכלית המקדש, והרמב"ם מונה את המצווה האמצעית, ולא את המצווה התכליתית¹⁷.

קושיית ה"כלי חמדה" על תירוץ "מעין החכמה"

דברי "מעין החכמה" תמוהים לכאורה, שכן הוא תירץ את דעת הרמב"ם, שלא הזכיר את הארון, על פי סברת הרמב"ן שעיקר המקדש הוא הארון! אכן כתב על כך ה"כלי חמדה" (בפרשת תרומה):

הנה מלשון הרמב"ם בספר המצוות הנ"ל מבואר דתכלית בנין המקדש להקריב בו קרבנות ושיהיה בו הקיבוץ. אמנם הרמב"ן ז"ל כתב להדיא דתכלית המשכן לצורך הארון, כמו שהעתקנו דבריו לעיל, וביותר ביאור כתב כן בפרשת עקב (י', א). והגאון בעל 'מעין החכמה' ז"ל לא הרגיש בזה, וכתב לתרץ דעת הרמב"ם ז"ל על פי דברי הרמב"ן ז"ל!

ג. איחוד שיטת הרמב"ם עם שיטת הרמב"ן

לעניות דעתי נראה לתרץ שודאי הרמב"ם יסכים עם הרמב"ן שעיקר המשכן הוא הארון, שכן הארון נמצא במקום המקודש ביותר: בקדש הקדשים! כמו כן נראה שדברי "מעין החכמה" צודקים, שכן הוא לא הביא את דברי הרמב"ן כדי ליישב את דעת הרמב"ם, אלא הביא פסוקים שמהם מוכח שתכלית המקדש היא הארון, ולא שייך לומר שזו סברת הרמב"ן, שכן אלו הם פסוקים מפורשים! אלא שקשה לכאורה שהרמב"ם לא כתב כך!

נראה ליישב שהרמב"ם, כפוסק, כתב את מה שמוטל עלינו לעשות, ועלינו

17 עיין בשו"ת "אבני נזר" (חלק יורה דעה סימן תנד ס"ק ו) שכתב על כך שהרמב"ם לא מנה את מצות ישוב ארץ ישראל בספר המצוות: "אך התירוץ הנכון מה שכתב בספר "מעין החכמה", משום שעיקר תכלית בית המקדש לצורך ארון וכפורת, כדכתיב: 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם', וכבר אמרו חז"ל: 'מעולם לא ירדה שכונה למטה מעשרה טפחים', ולסיבת זה ארון תשעה וכפורת טפח, וכתבי: 'ונועדתי לך שמה', ועוד הביא פסוקים מדברי קבלה המורים שתכלית בית המקדש לצורך ארון וכפורת, על כן אין למנותם לשתי מצוות, ומנה בית המקדש שהיא מצוה לעצמה והוא לצורך ארון וכפורת, עיין שם דבריו כי נעמו, וזה עצמו נראה לי הטעם בענין ישיבת ארץ ישראל, דמצוות 'החרם תחרימם' היא כדי שאנחנו נשב בארץ, שהרי יהושע שלח פרגמטוטין: 'מי שרוצה לפנות - יפנה', הגרגשי עמד ופנה ולא עשה לו כלום. על כן לא מנה 'החרם תחרימם' וישיבת ארץ ישראל לשתיים, ומנה רק מצות 'החרם תחרימם'. והרמב"ן לטעמיה, שמנה עשיית ארון וכפורת, על כן מנה גם ישיבת ארץ ישראל".

מוטל להקריב קרבנות ולעלות לרגל, אבל מכל מקום הרמב"ם אינו חולק על כך ש**תכלית המקדש מצד הקב"ה היא השראת השכינה**, שכן מפורש בפסוק (שמות כ"ה, ח): "ועשו לי מקדש, ושכנתי בתוכם"!¹⁸ יש לציין שהרמב"ם, בשני המקומות בספר המצוות ובהלכות בית הבחירה, ציטט רק את חלקו הראשון של הפסוק: "ועשו לי מקדש", ולא הביא את המשכו: "ושכנתי בתוכם"! וכיצד יתכן שהוא התעלם מחציו השני של הפסוק?! אלא שחציו הראשון מתייחס ל**מצוה**, ואילו חציו השני מתייחס ל**תכלית מצד ד'**, ולכן הרמב"ם לא העתיק את חציו השני של הפסוק! נראה להוכיח עיקרון זה שבמקדש יש שני צדדים, חובת עבודתנו והשראת השכינה, מדברי רש"י. על הפסוק "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ד' יראה, אשר יאמר היום בהר ד' יראה" (בראשית כ"ב, יד) כתב רש"י: "ד' יראה - פשוטו כתרגומו: ד' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו, ולהקריב כאן קרבנות". פתח רש"י: "ד' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו", וסיים רש"י: "ולהקריב כאן קרבנות"! ללמדנו שיש במקדש שני צדדים: מצד ד' יתברך - הוא ישרה כאן שכינתו, ואילו מצידנו - אנו נקריב כאן קרבנות!¹⁹

יש להוסיף שאונקלוס תרגם את הפסוק הזה "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ד' יראה" כך: "ופלח וצלי אברהם תמן באתרא ההוא, ואמר קדם ד' הכא יהון פלחין דריא" כלומר: "והתפלל אברהם שם במקום ההוא ואמר: לפני ד' כאן יהיו עובדים הדורות", ובזה ביאר אונקלוס שהמקדש הוא מקום העבודה, אבל בפירושו לפסוק "כי אם אל המקום אשר יבחר ד' מכל שבטיכם לשום את שמו שם, לשכנו תדרשו ובאת שמה" (דברים י"ב, ה) תרגם אונקלוס: "אלהין לאתרא די יתרעי ד' אלקכון מכל שבטיכון לאשראה שכינתיה תמן, לבית שכינתיה תתבעון ותיתון לתמן". כלומר: "כי אם אל המקום אשר יבחר ד' מכל שבטיכם להשרות שכינתו שם, לבית שכינתו תדרשו ובאת שמה". אם כן אונקלוס כתב שמקום המקדש הוא מקום השראת השכינה! רואים גם באונקלוס את שני הצדדים שבבית המקדש: מקום הקרבת הקרבנות ומקום השראת השכינה.

18 יש לציין שרש"י כתב: "פשוטו כתרגומו", ואונקלוס תרגם: "ופלח וצלי אברהם תמן באתרא ההוא, אמר: קדם ד' הכא יהון פלחין דריא. בכך יתאמר ביומא הדין: בטורא הדין אברהם קדם ד' פלח". את המלים "ד' יראה" תרגם אונקלוס: "קדם ד' הכא יהון פלחין דריא". דהיינו: "לפני ד' כאן יהיו עובדים הדורות", כלומר שיקריבו קרבנות, וכלל לא הזכיר אונקלוס את השראת השכינה! וכיצד כתב רש"י "פשוטו כתרגומו, ד' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו"?

נראה שרש"י הרגיש שיש קושי בדברי אונקלוס מול הכתוב בפסוק, ולכן "החזיר" את דברי אונקלוס אל הפסוק. דהיינו הפסוק אומר: "ד' יראה", כלומר שהפעולה מתייחסת לד', ואילו אונקלוס תרגם: "קדם ד' הכא יהון פלחין דריא", כלומר: "לפני ד' כאן יהיו עובדים הדורות", כלומר שהפעולה מתייחסת לבני אדם, ולכן כתב רש"י: "ד' יבחר ויראה את המקום הזה להשרות בו שכינתו [מצד ד']", ולהקריב בו קרבנות [מצד בני האדם].

עוד יש להוסיף שלא רק שקיימים שני צדדים במקדש - האחד מצידו יתברך והשני מצידו - אלא ששני הדברים מתאחדים: על ידי עבודת הקרבנות מצידו - ד' ישרה את שכינתו בתוכנו.

דבר זה מפורש בדברי הכוזרי (ב', כו): "אמר החבר: מה שאמר הכתוב: 'לאשי' מתרץ כל קושיה. כאילו אמר: הקרבן ההוא וה'לחם' ו'ריח הניחוח' המיוחסים אלי, אינם כי אם 'לאשי', זאת אומרת: האש הנפעלת לפי דבר האלוק, הקרבנות הם לחמה, ואת שיריהם יאכלו הכהנים. והכוונה במצוה זו היא עריכת הסדר הדרוש, למען שכון המלך במקדש, לא שכינת מקום, כי אם שכינת מעלה". דבר זה מפורש כבר בתורה. בסוף פרשת תצוה, אחרי הציווי על קרבן התמיד, אומרת התורה:

עַל־תְּמִיד לְדַרְתֵּיכֶם פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי ד' אֲשֶׁר אֲנֹעַד לָכֶם שְׁמָה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם. וְנִעַדְתִּי שְׁמָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בְּכַבְדִּי. וְקִדַּשְׁתִּי אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת אֲהָרָן וְאֶת בְּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי. וּשְׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהֵייתִי לָהֶם לְאֱלֹקִים. וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי ד' אֱלֹקֵיהֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְּכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשַׁכְנֵי בְּתוֹכְכֶם, אֲנִי ד' אֱלֹקֵיהֶם (שמות פרק כ"ט).

עולה מכאן שהשכינה שורה בישראל כאשר הם מקריבים את קרבן התמיד!

יש לציין שלא רק הרמב"ם מודה לרמב"ן שתכלית המקדש מצד הקב"ה היא השראת השכינה, אלא גם הרמב"ן מודה לרמב"ם שתכלית המקדש מצידו היא עבודת הקרבנות. הרמב"ן הדגיש פעמים רבות את היות המשכן מקום השראת השכינה ושעיקר המשכן הוא הארון, הא למדת שהכל מודים שמבחינת עם ישראל תכלית המשכן היא הקרבת הקרבנות, אבל מצד ד' יתברך תכלית המשכן היא השראת השכינה¹⁹.

יהי רצון שנזכה לראות בחזרת השכינה למקומה, ושם נעשה לפניו יתברך תמידים כסדרם ומוספיים כהלכתם.

19 עיין ב"אזנים לתורה" (שמות כ"ה, טז) שכתב: "המקדש היה מרכז העבודה, בין בהקרבת קרבנות ובין בעבודה שבלב - תפילה. וכתפילת שלמה בשעת חנוכת הבית: 'ושמעת אל תְּחַנֵּת עִבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֵל הַמָּקוֹם הַזֶּה' (מלכים א ח, ל). ואף על פי כן המקום המקודש ביותר שבו - היה מקום ארון העדות, שנקרא 'קדש הקדשים', ומזבח העולה עמד בחצר, בעזרה, למען דעת כי באין תורה ודעת ד' אין ערך לעבודה. אבל ביום אחד בשנה, ביום הכפורים, מתערבים תחומי התורה והעבודה, כי הכהן הגדול נכנס לקדש הקדשים לעבוד עבודה - להקטיר קטורת ולזרוק דם הפר ודם השעיר על הכפרת ולפני הכפרת אשר על ארון העדות, ואחרי גמר העבודה קורא בתורה בעזרה, מקום העבודה, כדאיתא במסכת יומא (בפרק בא לו)". דברי ה"אזנים לתורה" יפים מאד, אך יש להעיר שהכהן הגדול קורא בתורה בעזרת הנשים, כמו שאמרו שם בגמרא (יומא סט ע"ב) וכן פסק הרמב"ם בהלכות עבודת יום הכפורים (פ"ג הלכות ח-י), ולא בעזרה, שהיא מקום העבודה.